

Leo Trotskij: Teser om den ekonomiska situationen i Sovjetryssland ur den socialistiska revolutionens synpunkt¹

(1 december 1922)

1. De klassmedvetna arbetarna över hela världen måste bedöma och göra klart för sig frågan om vilken riktning den ekonomiska utvecklingen i Sovjetryssland har tagit utifrån en tvåfaldig synvinkel: både utifrån hur det har gått för världens första arbetarrepublik, dess stabilitet, styrka, allt större välfärd och utveckling mot socialismen, såväl som utifrån de lärdomar och slutsatser som proletariatet i andra länder ska dra när det gäller sitt eget ekonomiska arbete sedan de har erövrat makten.
2. Metoderna för och tempot i det segerrika proletariatets ekonomiska uppbygge bestäms av: (a) nivån på produktivkrafternas utveckling i ekonomin i sin helhet såväl som de enskilda branscherna, och i synnerhet det ömsesidiga sambandet mellan industrin och jordbruket; (b) proletariatets kulturella och organisatoriska nivå som härskande klass; (c) den politiska situation som följer på proletariatets maktövertagande (de störtade borgerliga klassernas motstånd, småbourgeoisins och böndernas hållning, inbördeskriget omfattning och konsekvenser, utländska militära invasioner, och så vidare).
 Det står helt klart, att ju högre nivån är på ett lands produktivkrafter och ju högre proletariats kulturella organisatoriska nivå är, desto svagare kommer de avsatta klassernas motstånd att vara, och desto mer ordentligt, systematiskt, snabbt och framgångsrikt kan det segerrika proletariatet genomföra övergången från en kapitalistisk till en socialistisk ekonomi.
 På grund av en speciell kombination av historiska omständigheter är Ryssland det första landet att slå in på vägen mot en socialistisk utveckling, och det trots att Ryssland, även om hennes viktigaste industribranscher är stark koncentrerade, är ekonomiskt underutvecklat, och trots att Rysslands arbetar- och bondemassor är kulturellt och organisatoriskt underutvecklade, även om den proletära förtruppen har alldeles utomordentligt superba revolutionärt politiska kvalitéer.
 Tillsammans med det faktum att Sovjetrepubliken under hela sin existens har varit och fortfarande är omringat av kapitalismen, så avgör dessa motsättningar hos Rysslands ekonomiska, sociala och politiska struktur hur det går med det ekonomiska uppbygget av arbetarnas och böndernas makt, de avgör vilka svängar som görs under detta uppbygge och varför vi antog den nuvarande så kallade Nya ekonomiska politiken.
3. Den massiva exproprieringen av inte bara stor- och mellanbourgeoisin utan även småbourgeoisin i städer och på landsbygden var inte en åtgärd som krävdes därför att den var ekonomiskt ändamålsenlig, utan av politisk nödvändighet. Det faktum att kapitalismen fortsätter att härska över resten av världen gjorde att inte bara den ryska storbourgeoisin utan även småbourgeoisin vägrade tro på arbetarstatens stadga, och det tenderade att omvandla småbourgeoisin till en reserv för godsägar-bourgeoisins kontrarevolution. Under dessa förhållanden gick det inte att bryta godsägarnas och borgarklassens motstånd och bibehålla sovjetmakten på annat sätt än att fullständigt expropriera borgarklassen och de översta utsugande skikten i byarna. Bara denna bestämda och skoningslösa politik kunde garantera arbetarstatens seger, genom att tvinga de vacklande bondemassorna att välja mellan arbetarstaten och att återinsätta godsägarna.

¹ Dessa teser är en sammanfattning av min rapport till Kommunistiska internationalsens fjärde kongress om Sovjetrysslands ekonomiska läge och världsrevolutionens perspektiv. - Trotskij's anmärkning.

4. Så fort arbetarstaten började fungera kom den alltså i besittning av alla industriföretag ner till det allra minsta. Omställningen av industrin till krigsförhållanden hade redan fullständigt rivit upp och förvrängt de inbördes förhållandena mellan de olika industribranscherna, inklusive och framför allt de grundläggande branscherna. Personalen i den viktigaste ekonomiförvaltningen hade antingen emigrerat eller strömmat till de vitgardistiska fronterna. De som stannade kvar i sovjetisk tjänst fungerade som sabotörer. Priset för arbetarklassens erövring och bibehållande av makten var att hela den borgerliga ekonomiska administrativa apparaten snabbt och skoningslöst krossades från topp till botten, i vartenda företag och över hela landet.
5. Den nya regimens mest brännande uppgift var att garantera mat till städerna och till armén. Det imperialistiska kriget hade redan framtvingat en övergång från frihandel till monopol över spannmål. Arbetarstaten pressades av inbördeskriget och kunde, efter att ha krossat handelskapitalets alla organisationer, givetvis inte återupprätta en fri handel med spannmål. Den tvingades ersätta den ödelagda handelsapparaten med en statsapparat som agerade på grundval av tvångskonfiskeringar av böndernas spannmålsöverskott. Distributionen av livsmedel och andra konsumtionsartiklar tog formen av enhetliga statliga ransoner, nästan helt utan hänsyn till arbetarnas skicklighet och produktivitet. Denna ”kommunism” kallades med rätta för *Krigskommunism*, inte bara därför att den ersatte ekonomiska metoder med militära metoder, utan också därför att den framförallt tjänade militära syften. Det var inte frågan om att garantera en systematisk utveckling av det ekonomiska livet under de givna villkoren, utan att garantera arméns oundgängliga livsmedelsförsörjning vid fronterna och förhindra arbetarklassen från att helt dö ut. Krigskommunismen var en belägrad fästnings regim.
6. Inom industrin skapades en grovt centraliserad apparat, grundad på och hjälpt av fackföreningarna. Denna apparat sökte uppnå det omedelbara målet att åtminstone få industrin – som var helt ödelagd av krig, revolution och sabotage – att producera det minimum av produkter som behövdes för att kunna genomföra inbördeskriget. Det gick att utarbete något som liknade en enhetlig plan endast genom att utnyttja de befintliga produktivkrafterna bara i mycket begränsad omfattning.
7. Om det europeiska proletariatet hade segrat kort efter det ryska proletariatets seger, så skulle det inte bara avsevärt ha förkortat inbördeskriget i Ryssland. Det skulle också ha öppnat nya möjligheter på det organisatoriska och tekniska området för det ryska proletariatet, genom att knyta Sovjetrysslands ekonomi till andra proletära ländernas mer utvecklade ekonomier. I så fall skulle övergången från ”Krigskommunism” till en verklig socialism utan tvivel ha ägt rum mycket snabbare och utan de omvälvningar och reträtter som det isolerade proletära Ryssland har tvingats uthärda under dessa fem år.
8. Den ekonomiska reträtten – eller rättare sagt den politiska reträtten på det ekonomiska området – blev helt oundviklig i samma stund som det slutligen blev klart att Sovjetryssland stod inför uppgiften att bygga sin ekonomi med sina egna organisatoriska och tekniska krafter och resurser under den obestämda tidsperiod som krävs för att förbereda det europeiska proletariatet för att erövra makten. De kontrarevolutionära händelserna i februari 1921¹ visade att det absolut inte gick att vänta med att anpassa de ekonomiska metoderna för uppbygget av socialismen till böndernas behov. De revolutionära händelserna i Tyskland i mars 1921 visade att det var helt omöjligt att skjuta upp en politisk ”reträtt”, i betydelsen att förbereda kampen för att erövra arbetar-

1 Syftar på revolten i Kronstadt.

klassens majoritet. Dessa båda reträtter sammanföll i tiden och är, som vi har sett, intimt sammanbundna. De är reträtter med vissa förbehåll, ty de visade på ett åskådligt sätt att det i Tyskland såväl som i Ryssland var nödvändigt eftersom vi genomgick en viss förberedelseperiod: en ny ekonomisk inriktning i Ryssland; en kamp för övergångskrav och enhetsfront i väst.

9. Sovjetstaten har övergått från krigskommunismens metoder till marknadens metoder. Tvångsrekvisitionen av spannmål har ersatts av skatt in natura, vilket har gjort det möjligt för bönderna att sälja sitt överskott fritt på marknaden; cirkulationen av pengar har återupprättats och ett antal åtgärder har vidtagits för att stabilisera valutan; de statliga företagen har återinfört principen med kommersiella kalkyler och lönerna har återigen gjorts beroende av arbetarnas skicklighet och produktion; ett antal små och mellanstora industriföretag har hyrts ut till privata affärsmän. Kärnan i den Nya ekonomiska politiken är att återuppliva marknaden, dess metoder och institutioner.
10. På sovjetrepublikens femte årsdag kan ekonomin grovt skisseras på följande sätt:
 - (a) All jord tillhör staten. Omkring 95% av all odlingsbar mark står till förfogande för odling av bönderna i utbyte mot att dessa under innevarande år har betalat skatt in natura uppgående till mer än 4,8 miljoner ton råg av en skörd som var ungefär $\frac{3}{4}$ av den genomsnittliga skörden före kriget.
 - (b) Hela järnvägsnätet (mer än 64.000 kilometer) är statlig egendom. Det finns mer än 800.000 anställda och arbetare inom järnvägen och den utför ungefär $\frac{1}{3}$ av det arbete som gjordes innan kriget.
 - (c) Alla industriföretag tillhör staten. De viktigaste av dessa (mer än 4.000 företag) sysselsätter omkring en miljon arbetare och sköts av staten för egen räkning. Upp till 4.000 företag av andra och tredje rangen, som sysselsätter omkring 80.000 arbetare, hyrs ut. Varje statligt företag sysselsätter i medeltal 207 arbetare, de uthyrda företagen i medeltal 17 arbetare. Men av de uthyrda företagen är bara ungefär hälften i händerna på privata affärsmän, de andra hyrs av olika statliga institutioner eller kooperativa organisationer.
 - (d) Privatkapitalet ackumuleras och verkar för närvarande i huvudsak inom handelssektorn. Enligt preliminära och ytterst grova och otillförlitliga beräkningar, tillfaller omkring 30% av den totala omsättningen inom handeln privatkapitalet, och de återstående 70% består av medel som ägs av de statliga organisationerna och kooperativ som är nära knutna till staten.
 - (e) Utrikeshandeln, som under innevarande år uppgår till en fjärdedel av importen före kriget och en tjugondel av exporten före kriget, ligger fullständigt i händerna på staten.
11. Krigskommunismens metoder, det vill säga en ytterligt grov central registrering och distribution, ersätts under den nya politiken av marknadsmetoder: genom att köpa och sälja, med hjälp av kommersiella kalkyler och konkurrens. Men på denna marknad har arbetarstaten den viktigaste rollen i egenskap av den mäktigaste egendomsinnehavaren, och köparen och säljaren. Arbetarstaten har koncentrerat den överväldigande majoriteten av produktivkrafterna inom industrin direkt i sina händer, liksom järnvägstrafiken. De statliga organens verksamhet kontrolleras således av marknaden, och styrs i stor utsträckning av den. Varje enskilt företags lönsamhet fastställs med hjälp av konkurrens och kommersiella kalkyler. Marknaden fungerar som länk mellan jordbruket och industrin, mellan stad och land.
12. Men i så måtto som det existerar en fri marknad, så ger den oundvikligen upphov till privatkapital som konkurrerar med det statliga kapitalet – till en början bara inom handelssektorn, men senare försöker det även tränga in i industrin. Istället för det nyligen avslutade inbördeskriget mellan proletariatet och borgarklassen har det uppstått konkurrens mellan en proletär

och en borgerlig industri. Och precis som kampen under inbördeskriget först och främst hamnade om vilken sida som skulle lyckas dra till sig bönderna politiskt, så rör sig dagens kamp främst kring bondemarknaden. Proletariatet har avsevärda fördelar på sin sida under denna kamp: landets högst utvecklade produktivkrafter och statsmakten. Borgarklassen har fördelen av större kunskaper och i viss mån kontakter med det utländska kapitalet, i synnerhet de vitgardistiska emigranterna.

13. Speciell betydelse måste läggas vid arbetarstatens skattepolitik och att alla kreditinstitutioner samlas i statens händer. Det är två kraftfulla medel för att garantera att de statsekonomiska formerna, det vill säga socialistiska former som är under utveckling, har herraväldet över de privatkapitalistiska formerna. Skattepolitiken ger möjlighet att suga upp allt större delar av privatkapitalets inkomster till statsekonomins ändamål, inte bara på jordbrukets område (skatter in natura) utan även inom handels- och den industriella sektorn. Under proletariatets diktatur tvingas alltså privatkapitalet (koncessionerna!) betala skatt till den primitiva socialistiska ackumulationen.
Å andra sidan visar statistiska data från de senaste månaderna, att det handels-industriella kreditsystem som har samlats i statens händer tillhandahåller 75% till de statliga företagen, 20% till kooperativen och högst 5% till de privata företagen.
14. Socialdemokraternas påstående att Sovjetstaten har "kapitulerat" för kapitalismen är således en uppenbar och grov förvrängning av verkligheten. I själva verket följer sovjetregeringen en ekonomisk väg som den tveklöst skulle ha följt 1917-18 om inte inbördeskrigets obevekliga krav hade tvingat den att i ett enda slag expropriera borgarklassen, och krossa den borgerliga ekonomiska apparaten och snabbt ersätta den med krigskommunismens apparat.
15. Det viktigaste politiska och ekonomiska resultatet av NEP är att vi har fått en verklig och gedigen överenskommelse med bönderna, som genom att få tillgång till den fria marknaden stimuleras att utvidga och intensifiera sitt arbete. Förra årets erfarenheter, i synnerhet den ökade vintersådden, ger all anledning att förvänta sig en fortsatt systematisk återhämtning inom jordbruket. Det uppstår alltså inte bara en reserv av livsmedel för Rysslands industriella utveckling, utan även en ytterst viktig reserv av varor för utrikeshandeln. Hädanefter kommer ryskt spannmål att uppträda i allt större kvantiteter på den europeiska marknaden. Denna faktors betydelse för den socialistiska revolutionen i väst är uppenbar.
16. De industribranscher som arbetar för den omedelbara konsumtionen, och i synnerhet för bondemarknaden, har redan gjort otvetydiga och alldeles märkbara framsteg under NEP:s första år. Visserligen befinner sig den tunga industrin fortfarande i en mycket svår situation, men skälen till eftersläpningen inom den tunga industrin härrör helt och hållet ur de senaste årens omständigheter, och återfinns likaså i villkoren för varuekonomins spirande återuppbyggnad: först när man har uppnått de första framstegen på jordbruksområdet och inom den lätta industrin kan man ge en verklig stimulans till en egentlig utveckling av maskinbygge, metallurgi och kol, olja och annan bränsleproduktion, som givetvis är garanterade att få statens yttersta uppmärksamhet. Staten kommer ständigt att utvidga sitt verksamhetsområde, samla en allt större mängd omsättningskapital i sina händer, och senare även förnya och öka sitt grundläggande kapital med hjälp av statlig ackumulation ("*primitiv socialistisk ackumulation*"). Det finns ingen som helst grund att anta att statens ackumulation kommer att gå långsammare än den privata kapitalistiska ackumulationen, och att det därmed skulle vara troligt att det privata kapitalet skulle stå som segrare i denna strid.
17. Vad gäller det utländska kapitalet (blandföretag, koncessioner, etc) så avgörs dess roll på ryskt territorium, utöver och frånsett sin egen ytterligt tvekan och försiktiga politik, av

arbetarstatens egna överväganden och beräkningar. Arbetarstaten ger industriella koncessioner och sluter handelsöverenskommelser bara inom vissa gränser som garanterar att den statliga ekonomins grundvalar inte undergrävs. I detta avseende är monopolet på utrikeshandeln ett utomordentligt viktigt skydd för den socialistiska utvecklingen.

18. Men även om arbetarstaten överför sin ekonomi till marknadens grundvalar, så förkastar den inte införandet av en planekonomi, inte ens för den omedelbart förestående perioden. Bara det faktum att hela järnvägssystemet och den överväldigande majoriteten av industriföretagen direkt sköts och finansieras för staten räkning gör det oundvikligt att den centraliserade statliga kontrollen av dessa företag kommer att kombineras med en automatisk kontroll av marknaden. Staten lägger allt större uppmärksamhet vid den tunga industrin och transportererna som det ekonomiska livets grund, och anpassar i stor utsträckning sin politik vad gäller finanser, intäkter, koncessioner och skatter till den tunga industrins och transporternas krav. Under den nuvarande perioden ställer sig den statliga ekonomiska planen inte den utopiska uppgiften att ersätta det elementära samspelet mellan tillgång och efterfrågan med en allvetande förmåga att förutse. Tvärtom utgår vår nuvarande ekonomiska plan från marknaden som grundläggande distributionsform för varor och för att reglera produktionen, och siktar till att ge största möjliga övervikt åt det statliga företagen på marknaden med hjälp av ett samspel mellan alla faktorer i fråga om krediter, skatter, industri och handel. Och planen syftar till att införa största möjliga förutseende och enhetlighet i de ömsesidiga relationerna mellan de statliga företagen så att staten, genom att grunda sig på marknaden, kan hjälpa till att så snabbt som möjligt avskaffa marknaden, framförallt när det gäller de ömsesidiga relationerna mellan de statsägda företagen själva.
19. Att få med bönderna i den planerade statliga ekonomin, det vill säga den socialistiska ekonomin, är en mycket mer komplicerad och omständlig uppgift. Organisatoriskt röjs vägen av de statligt kontrollerade och styrda kooperativen, som tillfredsställer böndernas och deras enskilda företags mest pressande behov. Ekonomiskt kommer denna process att skyndas på ju större mängd varor den statliga industrin kan förse byarna med, via de kooperativa samfunden. Men socialistiska principer kan bara segra fullständigt inom jordbruket genom att jordbruket elektrifieras, vilket kommer att sätta ett välgörande slut för den barbariska splittringen av böndernas produktion. Elektrifieringsplanen är således en viktig del av statens övergripande ekonomiska plan, och eftersom dess betydelse otvivelaktigt kommer att öka i förhållande till sovjetekonomins växande produktivkrafter, så är den destinerad att få övertaget i framtiden. Tills dess är den grundvalen för den övergripande socialistiska ekonomiska planen i sin helhet.
20. Den ekonomiska organiseringen utgörs av en riktig och ändamålsenlig fördelning av krafter och medel mellan de olika branscherna och företagen, och ett rationellt, det vill säga det mest effektiva användandet av dessa krafter och medel inom varje enskilt företag. Kapitalismen uppnår detta mål med hjälp av tillgång och efterfrågan, med hjälp av konkurrens, med hjälp av uppsving och kriser. Socialismen kommer att uppnå samma mål genom att medvetet bygga upp först en nationell och sedan en världsekonomi, som en organisk helhet. Denna uppbyggnad kommer att ske i enlighet med en övergripande plan som tar de existerande produktionsmedlen och behoven som utgångspunkt, och på samma gång är fullständigt allsidig och utomordentligt flexibel. En sådan plan går inte att få till stånd på förhand. Den måste utarbetas genom att överge det ekonomiska arv som proletarietet har fått från det förgångna, den måste utarbetas med hjälp av systematiska allt djärvare och beslutsamma förändringar och omarbetningar i proportion till proletarietets ökande ekonomiska kunskaper och tekniska förmåga.

21. Det är helt uppenbart att det måste gå en lång tidsperiod mellan den kapitalistiska regimen och den fullständiga socialismen, och att proletariatet under denna period måste utnyttja den kapitalistiska cirkulationens metoder och organisatoriska former (pengar, varuutbyte, banker, kommersiella kalkyler) för att få en allt större kontroll över marknaden, att centralisera och ena den och därmed när allt kommer omkring avskaffa den för att ersätta den med en centraliserad plan som härstammar ur hela den tidigare ekonomiska utvecklingen och ger förutsättningarna för att styra det ekonomiska livet i framtiden. Sovjetrepubliken följer nu denna väg. Men den är fortfarande mycket närmare sin utgångspunkt än sitt slutgiltiga mål. Bara det faktum att sovjetstaten, efter att på grund av inhemska förhållanden ha tvingats anta krigskommunismen, i och med förseningen av revolutionen i väst såg sig tvingad att genomföra en viss reträtt – för övrigt en reträtt som är mer formell än reell – detta faktum har tenderat att skymma bilden och har givit arbetarstatens småborgerliga motståndare en förevändning för att tycka sig se en kapitulation för kapitalismen. Men i själva verket går inte Sovjetrysslands utveckling från socialism till kapitalism utan från kapitalism – som tillfälligt hade tvingats mot väggen med hjälp av den så kallade krigskommunismens metoder – mot socialism.
22. Åsikten att nedgången för Rysslands produktivkrafter är ett resultat av de socialistiska eller kommunistiska ekonomiska metoderna är fullkomligt ohållbar och historiskt absurd. Denna nedgång orsakades i själva verket av kriget och var därefter ett resultat av revolutionen, i den form som den antog i Ryssland, nämligen ett bittert och utdraget inbördeskrig. Det omedelbara resultatet av den Stora franska revolutionen, som skapade förutsättningarna för Frankrikes och hela Europas mäktiga kapitalistiska utveckling, var en enorm ödeläggelse och nedgång för det ekonomiska livet. Tio år efter att Frankrike hade påbörjat sin Stora revolution var hon fattigare än före revolutionen. Den omständighet att sovjetrepublikens industri förra året bara producerade en fjärdedel av den genomsnittliga produktionen före kriget bevisar inte att de socialistiska metoderna är värdelösa. Ty den har inte ens haft möjlighet att tillämpa dessa metoder ännu. Det visar bara hur omfattande den oundvikliga ekonomiska desorganisering är som åtföljer revolutionen som sådan. Men så länge klass-samhället består i mänskligheten så kommer varje större framsteg ofrånkomligen att få betalas genom att offra människoliv och materiella tillgångar – vare sig det är en övergång från feodalism till kapitalism eller den ojämförligt mycket mer omfattande övergången från kapitalism till socialism.
23. Det föregående besvarar i sig själv frågan om i vilken grad den ekonomiska politik i Ryssland som kallas *ny* utgör ett nödvändigt steg under varje proletär revolution. I den Nya ekonomiska politiken måste två element urskiljas: (a) den ”reträtt” som redan beskrivits ovan; och (b) den proletära statens ekonomiska förvaltning på grundval av marknaden, med alla dess metoder, processer och institutioner.
- (a) Vad gäller ”reträten” så kan den också ske i andra länder av rent politiska orsaker, det vill säga av nödvändighet, under inbördeskrigets hetta, av att man avtvingar fienden betydligt fler företag än den proletära staten kan organisera ekonomiskt. Delvisa reträtter som följer på det går inte att utesluta i alla länder. Men i de andra länderna kommer dessa reträtter troligen inte att vara lika svåra som i det bondepräglade Ryssland, där inbördeskriget dessutom inte började förrän efter att proletariatet hade gripit makten. Idag kan vi inte längre hysa några tvivel om att proletariatet i de flesta kapitalistiska länder inte kommer att komma till makten förrän efter ett våldsamt, envist och långdraget inbördeskrig. Med andra ord kommer proletariatet i Europa att tvingas krossa fiendens huvudstyrkor innan det erövrar makten och inte efter maktövertagandet. Hursomhelst kommer borgarklassens motstånd –

militärt, politiskt och ekonomiskt – att vara svagare ju fler länder proletariatet lyckas gripa makten i. Och det innebär att det militära övertagandet av industrin och den följande perioden av ekonomisk reträtt med all sannolikhet kommer att spela en betydligt mindre roll i övriga världen än i Ryssland.

(b) Vad gäller det andra elementet: att använda metoder och institutioner som kapitalismen har skapat för att styra det ekonomiska livet, så kommer alla arbetarstater i större eller mindre grad att tvingas genomgå detta skede på vägen från kapitalism till socialism. Med andra ord kommer varje ny arbetarregering – efter att oundvikligen i större eller mindre omfattning ha krossat de kapitalistiska ekonomiska organen (varuutbyte, banker, truster, syndikat) under inbördeskriget – att se sig tvingad att återupprätta dessa institutioner och underordna dem under sig politiskt och organisatoriskt. Och efter att ha knutit dem till den proletära diktaturens hela apparat, kommer den att bli tvungen att behärska dem med hjälp av ett kreativt arbete för att gradvis och med deras hjälp återuppbygga inledningen till ett socialistiskt ekonomiskt liv. Ju fler länder som proletariatet redan har makten i, och ju mäktigare proletariatet är i de länder där det griper makten, desto svårare kommer det att bli för kapitalet, eller ens de enskilda kapitalisterna att utvandra, desto svagare kommer stödet till den administrativt-tekniska intellektuella personalens sabotage att vara, och följaktligen kommer det att ske en allt mindre materiell och organisatorisk ödeläggelse av de kapitalistiska apparaterna – och desto lättare kommer arbetet bli att återställa dem.

24. Som vi redan har antytt kommer den fart med vilken arbetarstaten genomgår det skede då uppbygget av socialismen fortfarande sker innanför ett kapitalistiskt skal – denna hastighet kommer, åtskilt och bortsett från den militära och politiska situationen, att bero på den organisatoriska och kulturella nivån och tillståndet för de produktivkrafter som existerar när arbetarstaten kommer till makten. Det är helt uppenbart att ju högre båda dessa nivåer är, ju snabbare kommer arbetarstaten att genomföra övergången till en socialistisk ekonomi och därifrån vidare till en fullbordad kommunism.

Översättning från engelska, Göran Källqvist.